

Освітньо-виховна система Коростишівської учительської семінарії кінця XIX – початку XX століття //Актуальні проблеми гуманітарної освіти: збірник наукових праць //За заг. ред. д.п.н., проф. Оникович Г.В. та канд. фіз.-мат н., проф. Ломаковича А.М. – Київ – Кременець: РВЦ КОПІ ім.Тараса Шевченка. – 2008. -312. – С. 26-29

Ковальчук В.А.,

к.пед.н., доцент кафедри педагогіки

Житомирського державного університету імені Івана Франка

**Освітньо-виховна система Коростишівської учительської семінарії
кінця XIX – початку XX століття**

У статті висвітлюються результати історико-логічного, системно-структурного аналізу освітньо-виховної системи Коростишівської учительської семінарії кінця XIX – початку XX століття.

Ключові поняття: освітньо-виховна система, Коростишівська учительська семінарія, навчально-практична діяльність студентів, науково-пізнавальна діяльність, художньо-творча діяльність.

Звернення до педагогічної спадщини минулого, глибоке її вивчення сприяє кращому осмисленню і використанню у процесі реформування системи освіти України, вона є тим науковим підґрунтям, яке спонукає до пошуку нових шляхів і форм досягнення поставленої мети. Завданням нашого дослідження було здійснення історико-педагогічного аналізу діяльності Коростишівського педагогічного коледжу імені Івана Франка визначення основних етапів, напрямів, форм і методів діяльності закладу як визначного навчально-освітнього центру на Волині. Необхідність дослідження була зумовлена такими чинниками:

- недостатня дослідженість фактів, що розкривають значення діяльності Коростишівської вчительської семінарії для розвитку вітчизняної культури та освіти XIX - XX ст. на Волині;
- відсутність системного та ґрунтового історико-педагогічного аналізу діяльності Коростишівського педагогічного училища;
- можливість використання педагогічного досвіду даного закладу в сучасних умовах реформування системи освіти.

Метою статті є висвітлити результати історико-логічного, системно-структурного та порівняльного аналізу системи навчально-виховної діяльності цього закладу кінця XIX – початку XX століття, яка носила дидактичний характер і була спрямована на здобуття майбутніми вчителями не тільки обов'язкової системи знань, але і досвіду наукової роботи, творчого пошуку, оволодіння практичними навичками і ремеслами, необхідними у майбутній просвітницькій діяльності.

У другій половині XIX століття українська освіта переживала складні часи, однак проведені реформи в 60-тих роках сприяли збільшенню кількості писемного населення серед українців. За реформою 1869 року було впроваджено обов'язкове навчання всіх дітей до 14 років. Збільшується кількість вищих та середніх навчальних закладів. Однак була гостра нестача у педагогічних кадрах. Учителями у сільських школах були переважно попи, відставні солдати.

Наприклад, у Волинській губернії лише 22,3% вчителів початкових шкіл мали спеціальну педагогічну освіту. Вищу освіту в губернії мали 0,1% вчителів. На 1015 чоловік діяв лише один навчальний заклад, у більшості мало комплектний. Вищі навчальних закладів на Волині не було взагалі [3: 187].

У 90-тих роках XIX століття на Волині за переписом 1897 року писемних було тільки 17,2% усього населення. А якщо взяти тільки українців, які становили в губернії 70%, то писемність серед них дорівнювала лише 9,3%. Дуже низькою була матеріальна база школи. Лише 43,3% початкових шкіл мали власні приміщення, а 85,7% шкіл мали тільки по одній кімнаті [1: 41].

Провідні вчені виступали за реформування освіти в Україні. Серед них можна назвати К.Д.Ушинського. Він теоретично обґрунтував і практично дослідив доцільність та ефективність діяльності навчальних закладів різного типу, в тому числі і вчительських семінарій. Зокрема у своїй праці «Проект учительської семінарії» він подає ґрунтовні та доцільні поради відносно організації навчально-виховної діяльності, змісту навчання та устрою такого типу закладів. Ці положення були покладені в основу створення Коростишівської учительської семінарії.

Згідно із цим проектом учительська семінарія повинна була забезпечувати учнів широким колом загальноосвітніх знань. В учбовий план він включав рідну мову і літературу, арифметику, географію, історію, природознавство (елементи ботаніки, зоології, анатомії і фізіології), співи і музику. Він рекомендував знайомити вихованців семінарії з деякими даними з агрономії і медицини, які їм знадобляться у майбутньому в їх культурній роботі серед сільського населення. Особливе місце у навчальному процесі семінарії К.Д.Ушинський відводив вивченню педагогіки і методики початкового навчання, а також психології, вивчення дитячих ігор [5: 111]. Розуміючи важливість і відповідальність вчительської професії, Ушинський рекомендував в учительську семінарію приймати вихованців тільки тоді, коли можна з впевненістю передбачити у них педагогічний хист. Для цього при семінарії доцільно організовувати підготовчі учительські школи, де молодь не тільки ґрунтовно вивчає ті предмети, які необхідні для майбутнього навчання, а й набуває початкових навичок у викладанні своїх думок, тобто проявляється здатність або нездатність бути вчителем, що допоможе уникати помилок у виборі професії. В «Проекті учительської семінарії» Ушинський зазначав, що семінарія повинна бути закритим закладом з окремим побутом, закладом інтернатного типу. Ушинський вважав, що тільки в закритих закладах створюється рятувальний дух закладу, де формуються повноцінні особистості. Якщо спочатку склад семінарії формується з людей гідних, то разом з тим створиться й міцна основа характеру закладу, якому мимоволі підкорятимуться члени, що вступатимуть пізніше. «Ось чому необхідно заснувати вчительські семінарії спочатку в скромних розмірах, так щоб можна було сподіватися справитися із спрямуванням перших вихованців, а потім обережно і потроху додавати до них нових осіб. Ось чому до семінарії не можна приймати всіх бажаючих, а тільки за суворим добором... Ще краще, якщо сама семінарія може безпосередньо і тривало спостерігати за підготовкою своїх вихованців» [5: 112].

Коростишівська учительська семінарія - це навчальний заклад інтернатного типу з трирічним терміном навчання, утворений на базі Київської педагогічної

школи, яка перестала функціонувати. Офіційною підставою для його заснування була затверджена імператором пропозиція Державної Ради від 26 травня 1869 року.

Оскільки тимчасове перебування навчального закладу було передбачено в Києві, тут 14 жовтня 1869 року і відбулося перше засідання педагогічної ради учительської семінарії і затверджено прийом перших вступників до першого та другого класів. Розпочалось навчання в учительській семінарії Північно-Західного краю 22 жовтня 1869 року.

Семінарія відносилась до відомства Міністерства Народної освіти і безпосередньо підпорядковувалась управлінню Київського навчального округу. Вона діяла за "Положенням про учительську семінарію м. Молодечно", а також штатному розкладу Молодечнянської учительської семінарії Волинської губернії.

22 жовтня 1869 року учительська семінарія вже мала акредитований будинок на Бульварно-Кудрявській вулиці. При семінарії існувало дворічне народне училище, на основі якого семінаристи проходили практику, з метою формування професійних умінь. Всією фінансовою, матеріальною і господарською базою учительської семінарії керував опікун Київського навчального округу Платон Олександрович Антонович.

Восени 1869 року, за рекомендацією М.І.Пирогова, який був попечителем Київського округу в 1858 - 1861 роках, Міністерство освіти призначило директором семінарії надвірного радника Івана Яковича Посяду.

Одночасно з відкриттям учительської семінарії у Києві йшов пошук місця для неї у сільській місцевості. Питання про тимчасове розміщення навчального закладу вперше зустрічається у "Звіті Опікуна Київського навчального округу за 1870/71 рр.". Там є розділ "Учительська семінарія, тимчасово відкрита 22 жовтня 1869 року у м. Києві" [6]. Наприкінці жовтня 1869 року архітектор Київського учбового округу П.І. Шлейфер за дорученням попечителя оглядав у Брусиліві будинки капучинського кляштора, закритого ще в 1832 році, але забракував їх і територію монастиря, як такі, що не відповідали вимогам семінарії. Такий же наслідок мали й інші подібні спроби.

Було схвалено запропонований П.І.Шлейфером комплекс будинків (один з них двоповерховий) у північно-західній частині Коростишева. Вибране місце виявилось зручним за своїм географічним положенням, оскільки містечко знаходилось на стику трьох губерній, на новій шосейній дорозі Київ - Житомир. Відомості про це зустрічаються в доповідній записці Київському губернатору, датованій 2 лютого 1872 р. В ній ідеться про дозвіл Міністерству народної освіти на покупку трьох десятин землі у Коростишівській економії для заснування в місті вчительської семінарії.

3 серпня 1873 року учительська семінарія Північноно-Західного краю була переведена в Коростишів Радомишльського повіту Київської губернії і стала іменуватись Коростишівською учительською семінарією [7].

У жовтні 1873 року при семінарії було відкрито початкове однокласне училище, яке в липні 1903 року було реорганізоване в двокласне. Курс навчання в семінарії був трьохрічним; з 1907 року відкрився підготовчий клас.

На утримання семінарії і зразкового початкового училища, що існувало при ній, відпускалося із державного Казначейства 16 тис. 148 крб. На чолі семінарії стояв директор, він же керував зразковим початковим училищем. Директор призначався попечителем Київського учбового округу, який походив з осіб православної віри, мав вищу освіту і затверджувався Міністерством народної освіти. Наставників (вони ж і викладачі), законовчителя і вчителя зразкової початкової школи призначав директор семінарії, а затверджував попечитель.

Згідно з нормативними документами директор керував навчально-виховною роботою і господарством семінарії, відвідував уроки наставників і практичні уроки вихованців, керував педагогічними конференціями і засіданнями педагогічних рад. Діяльність наставників у семінарії мала бути прикладом для майбутніх учителів, яких вони готували для початкових народних училищ. Це зобов'язувало наставників найсуворішим чином підпорядковуватись розпорядженням керівництва, рішенням педагогічної ради закладу, акуратно з'являтися на уроки, добросовісно до них готуватися, ставитись до учнів справедливо, погоджувати свої вимоги з можливостями слухачів.

Прийом у перший клас проводився один раз на рік. Конкурс був по 8-10 чоловік на місце. Бідноті потрапити сюди було важко, але найбільш обдарованим все ж вдавалося подолати бар'єр соціальної нерівності. У творі “Мій шлях” С.В.Васильченко пише; «Коростишівська семінарія була широко популярна на Україні. До неї приймали щороку 10-12 душ казеними стипендіатами, і це будило світлі мрії про науку в сільській бідноті. Це був єдиний малісінький огник для бідних здібних селянських дітей, і виростав він в палкій юнацькій уяві до легендарних розмірів. Київщина, Полтавщина, Чернігівщина, Волинь, Подоль щороку надсилати туди найкращий світ цвіт, щастя випадало не багатьом. [1: 37]

Маючи значну наукову і методичну базу, викладацький колектив здійснював широку науково-дослідну роботу, залучаючи до цієї діяльності семінаристів.

У семінарії знаходилося дві бібліотеки: фундаментальна –3144 назв, 6807 томів і учнівська 1330 назв, 2197 томів (станом на 1913 рік). При семінарській метеорологічній станції також була окрема бібліотека з проблем метеорології, куди ціленаправлено надходили наукові видання з Російського географічного товариства, Головної фізичної консерваторії, Київського товариства природознавців, обсерваторій Київського і Новоросійського університетів і приватні – від відомих вчених метеорологів, серед яких професори О.І.Войков, О.В.Клосовський, А.М.Краснов та ін.

Значне місце у розвитку науково-практичної діяльності учнів займав педагогічний музей, який нараховував 1044 експоната з усіх галузей знань(станом на 1912 рік).

Основна увага у підготовці майбутніх учителів приділялась спеціальній освіті. Цей напрямок роботи був тісно пов'язаний з практичним навчанням.

Вихованці III класу відвідували зразкове двокласне училище при семінарії, утворене по типу двокласних сільських училищ спеціально для практичних занять семінаристів. Результатом відвідувань були конспекти уроків, в яких обов'язково вказувались прийоми викладання. Крім цього, кожен семінарист повинен був

здійснити педагогічне спостереження за одним з учнів училища і скласти до кінця навчального року його розгорнуту характеристику. Підсумком такої форми навчання була педагогічна конференція. Завданням таких конференцій були надати практичну, методичну і дидактичну допомогу.

Вихованці випускного курсу IV класу на протязі навчального року повинні були обов'язково відвідувати уроки наставників училища. Після чого їм надавалась можливість самостійно виступити у ролі практикантів-вчителів. Такі практичні уроки поділялись на разові та залікові.

Окремою формою самостійної роботи в семінарії було складання рефератів вихованцями з суспільних наук, які не входили в курс обов'язкових навчальних предметів. Читання і обговорення їх носило проблемний характер і проходило у формі бесіди.

Освіта в учительській семінарії була спрямована на особливості майбутнього сільського життя і служби народного учителя. В зв'язку з цим були організовані обов'язкові уроки ручної праці, зміст яких виражався у набутті семінаристами токарно-столярного ремесла і палітурної справи. До речі, кращі вироби вихованців семінарії експонувались на Всеросійській виставці у Києві в 1913 році. Існував ще один вид занять, які носили факультативний характер – по садівництву, городництву, свинарству та бджільництву.

У позакласний час у недільні і святкові дні в семінарії відбувались так звані вечірні читання, на яких обговорювались і розв'язувались різні освітньо-виховні проблеми. Вибір текстів був досить широким і зумовлювався актуальними потребами семінаристів. Це могли бути читання правил хорошого тону і статей з проблем психології або ж оповідань К.М.Станюковича і «Життя святого Іоана Златоуста».

Окремим напрямком освітньо-виховної роботи у семінарії були екскурсії. Завдання і їх маршрути були різноманітні. Регулярно організовувались недільні виходи учнів до лісу, поїздки до близьких міст, наприклад, до Житомира на поклоніння святим мощам великомучениці Анастасії у Кафедральному соборі з

відвідуванням міського музею і теологічною бесідою з архієпископом Волинським і Житомирським Антонієм (1907 рік). Періодично влаштовувались тривалі екскурсії науково-пізнавального характеру наприклад, Коростишів – Київ – Москва – Нижній Новгород – Казань – Перм – Нижній Тагіл – Єкатеринбург – Челябінськ – Златоуст – Самара – Тула – Курськ – Київ – Коростишів у 1912 році . Метою екскурсії було "расширить умственный кругозор учащихся, дать возможность будущим учителям, до поступления в семинарию ничего не видевшим , и при учении в семинарии видевшим только грязное местечко, увидеть хоть некоторые части коренной России, о которой в нашем крае никто не имеет понятия, познакомиться с историческими художественными памятниками Киева и Москвы, а равно горнозаводской промышленностью и жизнью Урала " [2].

У семінарії здійснювалась також обов'язкова музична освіта, що передбачала заняття на скрипці і фісгармонії, а також добровільне навчання гри на народних інструментах з вивченням фольклору, співів і читань рідною мовою.

Особливе місце в освіті займала науково-практична діяльність семінаристів, що пов'язана з отриманням метеорологічних знань. Провідну роль у цьому напрямку роботи відіграв відомий український метеоролог і педагог М.П.Кудрицький, який викладав у семінарії. Завдяки його подвижницькій діяльності у 1893 році у семінарії було організовано метеорологічну станцію, яка вже у 1897 році зі слів О.І.Клосовського, стала однією з найбільших агрометеорологічних станцій Російської імперії. Тільки за перших десять років роботи станції постійними спостерігачами у різний термін працювало 75 семінаристів, а навчання основам метеорології пройшли практично всі вихованці. 103 з яких (третья частина) після закінчення семінарії вели самостійні метеорологічні спостереження у Київській, Волинській, Подільській, Чернігівській, Полтавській губерніях. Також М.П.Кудрицькому належить відома наукова праця "Клімат Коростишева", яка на Всесоюзній виставці в Парижі відзначена іменною бронзовою медаллю.

Ще одним важливим напрямком розвитку індивідуальних здібностей учнів було стимулювання їхніх літературних дарувань. Завдяки діяльності директора семінарії, видатного педагога того часу О.І.Тарнавського були надруковані окремим виданням дві книги творчих робіт семінаристів у 1908 році: у Києві “Паломництво вихованців Коростишівської учительської семінарії в м. Житомир у 1907 році” (33 сторінки) і в Житомирі “З життя Коростишівської учительської семінарії в 1907-1908 навчальному році”(82 сторінки). Це були результати творчого осмислення побаченого і пережитого семінаристами.

Узагальнено освітньо-виховну систему Коростишівської учительської семінарії періоду кінця ХІХ початку ХХ століття можна представити у вигляді схеми:

Література:

1. Васильченко С. Мій шлях (Автобіографічні записки) – К., 1960, с.37.

2. Державний архів Житомирської області Ф.75, оп.1, спр. 382, арк.2.
3. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки . – Тернопіль. 1994. С.187.
4. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г., Т.8., Волынская губерния. – СПб. 1904. 250с., С.41.
5. Ушинський К.Д. Проект учительской семинарии. Соч. в 6-ти т., Т.2. – М.:Педагогика, 1974. – С.111.
6. Центральний державний історичний архів України (далі - ЦДІАУ). – Ф. 707,0.37, д. 435, ст.22, 1871р.
7. ЦДІАУ, ф.707,0.37, д 13, арк. 97.

Ковальчук В.А. Учебно-воспитательная система Коростышевской учительской семинарии конца XIX - начала XX столетия.

В статье рассматриваются результаты историко-логического, системно-структурного анализа учебно-воспитательной системы Коростышевской учительской семинарии конца XIX - начала XX столетия.

Ключевые понятия: образовательно-воспитательная система, Коростышевская учительская семинария, учебно-практическая деятельность студентов, научно-познавательная деятельность, художественно-творческая деятельность.

Kovalchuk V.A. The teaching system of Korostyshev's teaching seminary of the end of 19th – the beginning of 20th centuries.

The results of historical, logical, systematic and structural analysis of the teaching system of Korostyshev's teaching seminary of the end of 19th – the beginning of 20th centuries are examined.

Key terms, that were used and analyzed: the educational and teaching system, the Korostyshev's teaching seminary, the studying and practical students' activities, the scientific, artistic and creative activity.

